

V eurytmii se celé tělo musí stát duší

Rudolf Steiner

Hlásky g a v. * Hláska v jako základní hláska pro aliteraci.

* „Wehe mir, waltender Gott...“ * „Já chci.“ „Já cítím.“ „Já nechci.“ „Já necítím.“ * Rýmy mužské a ženské. * „Potůček v tiché kotlině...“

* „Myslím řeč.“ * Nutnost vycházet při eurytmii z hláskového obsahu básní. * Význam eurytmických figur. * Duše by měla při eurytmizování žít cele v těle, k tomu je třeba se dopracovávat trpělivým opakováním.

* Smysl tohoto kurzu.

Budeme dnes muset uzavřít tento kurz; a bylo nakonec přirozené, že jsme si v něm mohli dát jenom jistý omezený počet směrnic pro eurytmizování. Je přirozené, že zůstalo leccos neprohovořeno a že si to musíme uschovat pro nějaký ten budoucí, další kurz. Ale myslil jsem si, že bude lépe vyvodit menší počet směrnic cele z podstaty eurytmie, než kdybychom se pokoušeli podat jakýsi encyklopedický přehled o celé eurytmické oblasti.

Mělo by vlastně běžet o to, aby se u jednotlivých euryt- místů stále více upevňovalo právě toto zniternělé vytváření eurytmického gesta; a tím aby také stále více a více vzrůstalo skutečné porozumění pro eurytmii.

Dnes bych měl nejprve ještě pojednat - jako jakýsi dodatek - o dvou písmenech *g* a *v*. Máme tu nejprve hlásku *g*, která v dnešní řeči, nebo řekněme v našich v Evropě běžných jazycích nedochází takového uplatnění, jako tomu bylo kdysi v dřívějších dobách. Proto také hláska *g* až doposud více méně chyběla v našem výkladu. Když ji tvoříme, poukazujeme vlastně na to, že se vnitřně upevňujeme, že se upevňujeme jak v oblasti duševních sil, tak ale jmenovitě se zaměřením na to, abychom upevnili to celé, co se v člověku snaží přirozeným způsobem vyrůstat do šíře. Je to tedy hláska, která (abychom tak řekli) drží pohromadě lidskou bytost, nebo přesněji: to v lidské bytosti, co se dá od přírody vnitřně naplnit.

Snad by nám některý eurytmista teď předvedl hlásku *g*, abyste také viděli, jak gesto pro *g* je svou podstatou založeno tak, aby dávalo vnitřní upevnění. Tedy bránit se proti všemu vnějšímu, odrážet všechno vnější, držet pohromadě to, co je v nitru, to je obsah gesta pro hlásku *g*.

Teď přicházíme k té poněkud podivné hlásce *v**.

Hláska *v*, to je hláska, se kterou bychom se shledávali méně často ve starších jazycích, zejména v jazycích orientálních. Je to hláska, která se stává lidské duši potřebnou tehdy, když tato duše není zvyklá být obklopena něčím pevným, nýbrž když tato duše má potřebu pohybu, potřebu putování, a když namísto pevného domu, který můžeme jaksí cítit v hlásce *b*, člověk má stan nebo i něco jiného, ochranu lesa, nebo nějaké jiné vnější zahalení, které by ho chránilo; hláska, která jako by naznačovala takovou pohyblivou zahalující ochranu to je hláska *v*.

Vlastně má stejný důvod i to, že nás hláska *v* vždycky nutí cítit, že při sobě neseme něco jako stále se obnovující ochranu. A všechno, co postupuje nějakým měnivým proudem, čeho podstata spočívá v pohybu, to všechno pociťujeme v hlásce *v*. Proudící vlnobití, to by vlastně bylo to, co je znázorňováno silným *v*; jemně se čeřící vlnění je to, co je znázorňováno slabým *v*. Prostě vás teď jen upozorňuji na to, co by mělo být obsaženo v pocitu hlásky *v*. Přitom se tu setkáváme s jednou zvláštností: když jsme totiž nějak nuceni použít hlásky *v* a zaměřujeme na ni pozornost, dostaneme se vždycky docela přirozeně k tendenci to v opakovat. Když používáme hlásky *v*, pudí nás to, abychom jí použili opakovaně. Něco nám vadí, když řekneme pouze, že se něco „vlní“; chce se nám říct, že se to vlní a víří, vane a vichří, valí a vzdouvá a tak dále, zkrátka - při ničem se nedostaneme tak přirozeně do aliterace, jako když pociťujeme hlásku *v*. Můžeme napodobit takovou aliteraci i pomocí jiných hlásek, ale u jiných hlásek ji nebudeme pociťovat jako něco tak samozřejmého, jako ji pociťujeme u hlásky *v*.

Snad by nám některý eurytmista teď předvedl hlásku *v*. Vidíte, jak nás také podněcuje ke gestu, které musíme dělat v plném pohybu. Je to tedy prvek, který uvádí podstatu čeho-

* Jde o hlásku zaznamenanou v němčině písmenem *w* (pozn. překl.).

koli do pohybu. Předved'te nám teď, aniž bychom přímo znázorňovali aliteraci (tu si znázorníme hned nato), jenom tak, že se budete prostě pohybovat v kruhu, jakousi aliteraci s písmenem v, takže se tam to v bude pořád vyskytovat. Vyskytne se tam aliterace i s jinými hláskami; ale jen si všimněte, jak málo na vás bude působit jako aliterace to, co se objeví jako aliterace s jinými hláskami, ve srovnání s tím, když půjde o aliteraci s hláskou v. Tedy:

*Wehe nun.
Waltender Gott,
Wehgeschick naht.
Ich wallete
Der Sommer und Winter
Sechzig ausser Landes,
Wo man mich immer scharte...*

*Běda mně,
bezcitný bože
už bědná se blíží mně sudba.
Zim a let šedesáte
mimo svou zem
jsem trávil
a válčil jsem...*

Teď přichází jiná aliterace:

*In die Schar der Schutzen,
Doch vor keiner Burg
Man den Tod mir brachte.*

*v zástupech vojska,
a přece mi pod hradem žádným
padnout nebylo přáno.*

Teď přijde velice dalekosáhlá aliterace; sice zase aliterace, ale s hláskou *nr*, i tady budete moci sledovat aliteraci, ale nebudete ji pociťovat tak silně, jako ji cítíte, když jde o hlásku v.

*Nun soli mein eigenes Kind
Mich mit dem Schwerte hauen,
Morden mich mit der Mordaxt!
Oder soli ich zum Morder werden?*

*A teď by má krev, mé dítě
meč mělo proti mně tasit,
bít mě vražednou zbraní!
Či mám se já sám stát mu vrahem?*

Asi cítíte: Všude tam, kde aliterace pracuje s hláskou v, působí jako něco samozřejmého; všude tam, kde používá nějaké jiné hlásky, působí jako něco, co bylo prostě převzato z hlásky v. Ovšem jako druh básnické formy tkví aliterace také rozhodně v určitém prostředí, vyrůstá přirozeně z určitého prostředí, tam, kde se právě vyskytuje i nejživější smysl pro hlásku v. A měli bychom pociťovat dvojí. Zaprvé, že k aliteraci, k rýmujícím se počátečním hláskám, přece jenom patří, abychom se dovedli přenést nazpět do starších evropských údobí. *Wilhelm Jordán* se pokusil oživit zase nově aliteraci, a dovedl také aliterace recitovat s jistou dávkou vnitřní přesvědčivosti. V nové němčině ji dnes přece jenom pociťujeme jako něco, co už není docela na místě. Ale bude moci ještě pořád působit, pokud budou lidé mít aspoň trochu schopnosti přenést se do starších věků. Ten úryvek, který jsem vám přečetl, je z Písně o Hildebrandovi. Hildebrand dlel dlouho mimo svou vlast, a když se zase vracel zpátky, setkal se se svým synem Hadubrandem a dostal se s ním do hádky; a to, co znamenal takový rodinný svár, je vyjádřeno formou aliterace, v oné době ještě plně prožívanou.

My dnes můžeme aliteraci vyjádřit přirozeně tím, že postavíme eurytmisty do kruhu; a protože se aliterace musí v podstatě uskutečňovat ne sice výlučně na hlásce v, ale alespoň na souhláskách, budou aliterace zdůrazňovat ti, co budou kráčet v kruhu. Protože se aliterace vlastně nemůže opírat o samohlásky, můžeme pak při eurytmickém ztvárnění aliteraci svěřit znázorňování samohlásek osobám, které budou stát uvnitř kruhu. V tom úryvku, který jsem právě přečetl, nám teď aliterace znázorní celá řada osobností. Seřadte se do kruhu; pro znázornění samohlásek si stoupnou ještě tři další doprostřed kruhu. Tu aliteraci teď obzvlášť zdůrazníme tím, že pokaždé, když se objeví nová aliterující hláska, obstará její vyjádření další, následující eurytmista, kdežto ten předchozí bude opakovat svou předešlou hlásku. Pouze ty samohlásky, které budou následovat přímo po aliterující souhlásce, budou dělat ti, co tvoří okruh. Ostatní samohlásky, tedy doprovod, udělají ti, co stojí uprostřed kruhu. Pokusme se teď, abychom to celé co nejvíce zviditelnili, ztvárnit aliterace v našem úryvku docela pomalu, vnější kruh v chůzi:

*Wehe nun,
Waltender Gott,
Wehgeschick naht. Ich wallete
Der Sommer und Winter
Sechzig ausser Landes,
Wo man mich immer scharte
In die Schar der Schutzen.
Doch vor keiner Burg
Man den Tod mir brachte.
Nun soli mein eignes Kind
Mich mit dem Schwerte hauen,
Morden mich mit der Mordaxt!
Oder soli ich zum Morder werden?*

Tak se přenáší aliterující souhláska a s ní bezprostředně spjatá samohláska v kruhu od jednoho eurytmisty k druhému. Tak vidíte, jak se skutečně právě aliterací dostává do takového eurytmického znázornění pohyb a současně uzavřenost.

Teď bych rád, abychom prohovořili některé z těch věcí, které by mám mohly sloužit k tomu, abychom svou vlastní organizaci dovedli postavit docela bytostně do služeb eurytmie.

Tady bude především dobře, budeme-li živě cítit, jaký je vlastně pro eurytmizování rozdíl mezi *stáním* a *chůzí*. Stání vlastně vždycky znamená, že něco zobrazujeme, že jsme obrazem něčeho; kdežto tehdy, když jdeme, chceme my sami ně čím být. Když si tedy budete připravovat nějakou báseň pro eurytmii, tak byste měli rozhodně cítit, zdali půjde spíše o to, abychom na některém místě na něco poukázali, nebo zdali půjde spíše o to, abychom živě předvedli podstatu něčeho. Z toho vyplyne, zdali přejdeme do stání (připravili bychom to už tím, že budeme přecházet do klidu), nebo zdali přejdeme do chůze. Nakonec to dopadne přece jenom tak, že stání bude připadat méně v úvahu než chůze, protože poezie, jak víte, má nakonec ten charakteristický rys, že se snaží vyjádřit něco živoucího - to, co něčím je, a ne pouze to, co něco *znamená*. Tady bude dobře, budeme-li si vědomi, co vůbec znamená lidské tělo v souvislosti s povahou celého

kosmu. Nohy člověka, ty znamenají zemi, neboť jsou cele přizpůsobeny zemi. Kde se tedy bude v nějakém smyslu uplatňovat zemská tíže - zemská tíže se uplatňuje skoro při každém utrpení, které člověk prožívá - tam půjde o to, rozvíjet eurytmii zejména v půvabném projevu nohou.

Ruce znamenají to, co se děje v duši. Duševní živel je ovšem to hlavní, co se eurytmii projevuje. Proto má v eurytmii pohyb paží a rukou hlavní úlohu. Přitom se už přechází také do oblasti ducha. (V přechodech od jedné hlásky k druhé vyjadřujeme ale duchový prvek ještě zvlášť jako takový).

V řeči se tedy například projevuje duchová složka v ironii, v šibalství, v tom všem, co je prostě lidský spiritus schopen vyprodukovat, co člověk zkrátka ze sebe vydává díky tomu, že je duchem, že je, jak se říká, duchaplný v nejlepším smyslu toho slova. Toto je pak třeba naznačovat hlavou, protože hlavu máme pro ducha.

Tady nezbývá, než abychom si těch věcí byli doopravdy vědomi, pak už je taky správným způsobem zviditelníme. Bude to obzvlášť významné, budeme-li své hlavy používat nejrozmanitějším způsobem, jak to vyplývá z její organizace.

Poprosil bych jednu z eurytmistek, aby teď na jevišti pootočila hlavu doprava. Pootočení hlavy doprava je vždycky také možné chápat jako „já chci“. Což se pochopitelně nebude týkat jenom těchto dvou slovíček, ale všeho, co v sobě obsahuje takové „já chci“.

Otočte naproti tomu hlavu doleva: „já cítím“. Tedy všude, kde v básni bude třeba vyjádřit, že převažuje „já cítím“, bude hlava natočena doleva.

Nakloňte hlavu doprava. Když nakloníte hlavu tímto způsobem (doprava dopředu), bude to „já nechci“. Nakloňte ji právě tak doleva: „já necítím“, „já něco nechápu“, „necítím to“. A teď natočte hlavu docela dopředu, skloňte ji dopředu. Toto gesto můžete pociťovat jako něco samozřejmého zvláště tehdy, když uděláte toto: Postavte se (dvě eurytmistky) I před II, II se postaví z profilu a udělá hlavou toto gesto. Myslete si tedy, že by I řekla: „Bohové působí, že lidská srdce jim jsou nakloněna“. II by chtěla odpovědět eurytmicky: „Ty jsi pro mě příliš chytrá, já ti nerozumím“. Tady použijete tohoto gesta, ale zřetelně. Vyskytne se vám to v té nebo oné souvislosti nesčetněkrát: člověk jako by se sesul sám do sebe tváří v tvář tomu, co není s to pochopit.

Pak bych se chtěl ještě zmínit o jedné věci, aby se vám ozřejmila aspoň na jednom příkladě. Některých z těch dvanácti gest, která jsme dělali ve spojitosti se zvířetníkem, a některých z těch sedmi gest, která jsme dělali ve spojitosti s oběhem planet, budete moci vždycky použít pro to nebo ono.

Řekněme například: Vedle toho, co jsme včera probírali o koncovém rýmu, může nastat i toto a bude to rozhodně možné i procítit: I udělá gesto Lva, II gesto Vodnáře; a teď se pokuste eurytmizovat básničku, kterou vám přečtu. U rýmů mužských - tedy u rýmů, u nichž souzní přízvučné slabiky na konci veršů - udělá I gesto pro Lva. A u rýmů ženských - které tedy nekončí ostře, ale klouzavě, které nemají na konci přízvuk, ale neprízvučnou slabiku - udělá II gesto pro Vodnáře. Eurytmizujte vestoje, třeba samohlásky, a jenom na konci udělejte každá právě to gesto, které jsem navrhl, abychom viděli, jak ta gesta budou působit po těchto rýmech.

*Potůček v tiché kotlině
vrba se nad ním shýbá,
a na ní, s cíteřou na klíně
hoch mlynářův sedí a nevinně
hra vlnek mu nohy líbá*

II tady zadrží svou hlásku.

*Pocestný, jenž se tudy bral,
mlčky se zarazí, nejde dál,
dívá se na chlapce, dívá:
„Taky jsem kdysi chlapce měl,
taky tak milého; dávno, žel,
už pod drnem odpočívá.“*

Vidíte tedy, že se tímhle způsobem dá z gest pro zvířetník vytěžit rým. Chci tím právě upozornit, že můžete dělat něco takového; a pociťte pak, jak budete získávat jistotu při vypracovávání eurytmických gest. Nebudete si asi takové gesto smět dovolit libovolně, nýbrž budete muset hledat přiměřená gesta podle nálady básně.

Teď bych chtěl, aby se řada eurytmizujících postavila na jeviště a zaujala různé postoje, a to takto: první z vás dá nohy k sobě a paže roztáhne tak, že je podrží vodorovně do stran.

Druhá nohy oddálí trochu od sebe a ruce podrží tak, že je bude mít přibližně ve výšce odpovídající hrtanu.

Teď ta třetí: Dejte nohy od sebe trochu směrem ven, paže zvedněte jenom natolik, aby se ruce dostaly do takové polohy, že kdybyste je spojila přímkou, ta by procházela dole pod srdcem.

Čtvrtá: Roznožte ještě víc, úplně doširoka, paže držte tak, že budete mít ruce nad hlavou daleko od sebe, ale musí to dát jednu přímkou přesně od rukou až dolů k nohám.

Pátá: Dejte nohy asi do té polohy, jako je má třetí, a teď držte paže tak, že kdybychom ruce spojili přímkou, ta by procházela nad hlavou.

Tady (u druhé) probíhá přímkou přes hrtan; tady (u první) úplně vodorovně; tady (u čtvrté) se dostáváme daleko nad hlavu, a tady (u páté) jenom těsně nad hlavu. Podržte všechny na chvíli svá gesta.

Šestá: vy držte obě nohy u sebe a paže kolmo, přímo vzhůru.

Teď si zapamatujte z těch gest toto:

Myslím řeč (I)

mluvím (II)

mluvil(a) jsem (III)

Hledám se v duchu (IV)

(hledám svůj duchový původ) cítím se v sobě (V)

jsem na cestě k duchu (VI)

Asi tak. A teď se můžete pokusit přecházet vždycky od jednoho postavení k druhému. - Jedna eurytmistka se postaví před těch šest pozic, před první. - Pokuste se přejít postupně před všech šest; před každou se zastavte; a když budete předstupovat před každou z nich, mějte pocit, že vás to nutí vyjádřit to, co teď budu říkat, tím, že uděláte gesto té, co stojí za vámi. Teď jste vy sama ještě na řadě jako první:

Myslím řeč

Teď budete přecházet k dalším, stoupněte si před ně:

mluvím

mluvil(a) jsem

hledám se v duchu

cítím se v sobě

jsem na cestě k duchu

Tak se tady vyvíjejí ta gesta jedno z druhého. Když budete učit dospělé eurytmii a budete začínat tím, že s nimi uděláte právě toto cvičení, pak se dospělí právě tím vpraví docela jistě velmi dobře do eurytmie.

Vedle toho patří toto cvičení - to jest, bude-li se dělat jako sled těchto gest - k léčebně eurytmickým gestům harmonizujícím duši. Když se tedy stane, že se lidé v duši tak rozklíží, že si to vynutí výraz i v tělesné organizaci, že se to projeví ve všelijakých nemocech výměny látek, pak je toto cvičení léčebně eurytmické za všech okolností naprosto vynikající.

A nakonec bych vám teď ještě chtěl, milí přátelé, položit na srdce, že se dá jenom tehdy opravdu dobře eurytmizovat, budete-li mít vůli začínat s eurytmizováním až po pečlivé analýze - smím-li to tak vyjádřit - toho, co zamýšlíte eurytmizovat. Vezměte si tedy nějakou báseň, všimněte si především toho, jaké jsou v té básni obsaženy hlavní hlásky. Setkáte-li se s tím, že se v básni, která má vyjádřit básníkuv obdivný pocit, vyskytuje mnohokrát hlásky *a*, pak si řeknete, že tu báseň půjde dobře eurytmizovat, protože v tom *a* se obráží pocit obdivu; básník tady sám cítil, že hlásky *a* má pro pocit obdivu význam. Budete se pak moci opřít právě o to, že v eurytmickém gestu obzvlášť uplatníte tuto hlásku *a*.

Při eurytmizování je důležitější si zřetelně uvědomovat obsah básně daný hláskami než obsah daný pouze myšlenkovým smyslem. Protože obsah daný myšlenkovým smyslem, to je próza. A čím je báseň více odkázána na to, aby působila svým myšlenkovým smyslem, tím méně to je báseň. Čím více vám báseň vnucuje obsah daný hláskami, čím více působí hláskami, tím více to je báseň.

Proto byste vlastně jako eurytmisté neměli vycházet z prozaického obsahu, nýbrž měli byste se zahlubovat do obsahu hláskového; měli byste dokonce mít možnost si říci, když najdete v básni mnoho hlásek *a*, že tu báseň budete eurytmizovat zásadně jako báseň plynoucí v obdivu. To je to hledisko, které nechť nás upozorňuje, že bychom měli všude hledět na stránku ryze jazykovou. - Dále bude opravdu třeba hledat v básni ty prvky jazykového vyjadřování, které jsme si uvedli; tedy prohlédnout si báseň s otázkou, kde v ní mám něco konkrétního, něco abstraktního, kde v ní mám ten nebo onen poměr.

Takže vlastně mám na mysli, že byste měli báseň nejprve plně prožít, a to v její jazykové stavbě, pak teprve byste se měli pouštět do jejího eurytmizování.

Pokud jde o samotné eurytmizování, mohli byste věnovat ještě pozornost tomu, jak jsem se v eurytmických figurách pokusil udat všude *pohyb, cit a charakter*. To je něco, co by eurytmisté měli doopravdy vést v patrnosti. Pohyb je třeba cítit jako - pohyb. Pohyb je něco, co se dá popsat. Pohyb je to, co jako eurytmisté provádíte. Ale měli byste, zvláště pokud kolem vás vlaje závoj, ale i tehdy, když kolem vás zrovna žádný závoj nevlaje, chápat jako jakousi auru to, co je vyjádřeno závojem (srov. eurytmické figury); teprve pak, když si to budete takto myslet, získáte potřebnou grácií. Podívejte se třeba na figuru pro hlásku */*. Myslíte-li si */*, tedy to samotné */* je dáno pohybem; ale to, co můžete tomu */* ještě dodat jako cit, je dáno tím, že z vašich paží visí jakási aura takto tvarovaná: tedy nahoře široká, dolů se zužující. Představujte si, že vaše paže vysloví váš cit tím, že na nich visí takováto aura. Podobné to je i s tím šedivým* šatem, který se dole poněkud rozšiřuje. Tak byste se vlastně měli cítit. Měli byste se skutečně jako eurytmisté cítit oblečení a rozevláti tím způsobem, jak to je tady naznačeno.

A obzvláště důležitý je i charakter. Měli byste skutečně, když natáhnete paži, mít tady (srov. eurytmickou figuru) jakýsi pocit, že sval se napíná. Všude tam, kde je barvou udán charakter, byste měli mít napětí ve svalech. To byste také měli rozhodně uskutečňovat. Měli byste tedy například tady eurytmickou figuru) postavit nohy skutečně tak, abyste pak cítili v těchto místech napětí ve svalech. To je něco, na čem záleží. Proto byly tyto figury vypracovány tak, jak to vidíte.

Když se to naučíte na jednotlivých hláskách, pak pocit pro hlásku vštípíte tak silně do své organizace, že budete cítit i v průběhu celých básní: toto je laděno do nálady hlásky */*, hlásky *b*. A pak budete moci vypracovat takovou báseň z nálady hlásky.

To je pochopitelně něco, co byste také měli mít zvláště na zřeteli, když budete učit lidi eurytmii. V pedagogické eurytmii půjde přirozeně o to, abyste používali eurytmie k tomu, aby se za pomoci těla prováděly takové věci, které napomohou duši k pokroku v oblasti morální, v oblasti poznání, v oblasti citění. V eurytmii umělecké ale půjde o to, aby se duše, pokud eurytmizuje, naučila cele žít v těle. Takže pohyby, které se přitom dělají, gesta, která se formují, to vše by mělo budit dojem něčeho samozřejmého; měli byste mít pocit, že vlastně ani nemůžete jinak, než provést takovéto gesto, běží-li o určitý umělecký motiv, o určitý umělecký obsah.

Ale opravdu byste měli mít na paměti, že učit se eurytmii nutně znamená skutečnou proměnu lidského organismu a že každý eurytmický projev je nedokonalý, pokud člověk ještě nějak zápasí s něčím, co je v jeho těle „tělesné“, co se ještě nestalo „duší“. Celé tělo se musí při eurytmickém provedení stát duší.

V tom tkví onen velký rozdíl, který bychom měli pociťovat, když, řekněme, některá eurytmická skupina vypracuje s posvátnou pílí nějaký program a ihned po tom vypracování ho tady předvede. Můžeme mít radost z toho, jak je všechno svěží, jak účinkující ještě zápasí s formami, jak tu a tam ještě pažemi nepohybují, nýbrž házejí a jak ty paže ještě připadají duši těžké, jako by padaly dolů k zemi; nebo jako by byly odstrkovány od těla, místo aby se směrem od těla docela prostě pohybovaly. Nebo tam, kde by se měly prudce rozmáchnout, jak z toho vznikne seknutí místo rozmachu, znáte to, vidíte? Nebo z toho vznikne klácení místo rozmachu. Všechny tyto věci se tu objevují v plné svěžesti, a můžeme z toho mít radost - a teď se s tím programem má vyrazit na nějaké turné.

Vyjíždí se tedy na turné a projde se dvěma tucty měst; sice se něco takového, tuším, ještě

nepřihodilo, ale mohlo by se to také jednoho dne přihodit. Ve dvou tuctech měst se pokaždé předvádí stejný program. Pak se eurytmisté zase vrátí. Mezitím tedy předvedli svůj program čtyřadvacetkrát. A pak - protože paní dr. Steinerová nemůže v takovém případě mít hned vypracovaný nový program, to je samozřejmé - pak se tady provede znova tento program, který jsme viděli před šesti nedělemi ještě v tom dětsky svěžím stavu - když se mezitím přebral čtyřadvacetkrát. Teď můžeme mít radost z toho, co se změnilo; všechno je teď pojednou samozřejmé. A z toho vystoupení poznáme jedno: Tím, že eurytmisté viděli stále nová města, že se setkávali se stále novými poměry, že tedy v sobě vyvinuli jisté nadšení vlivem něčeho, co se jim naskytlo z vnějšího světa, tím si získali to, že teď jsou jejich pohyby samozřejmé. A my z toho můžeme mít nejuprímnější radost, a nebudeme říkat nic jiného než: Ach, kdyby to tak mohli hrát ještě padesátkrát, jak by to pak teprve muselo být krásné!

Pro tyhle věci bychom měli mít určité porozumění. Každý, kdo působí umělecky na jevišti, ocení to, co vám tady říkám. Skutečný jevištní umělec vůbec nevěří, že by uměl zahrát nějakou roli, dokud ji nezahrál padesátkrát! Teprve po jedenapadesáté věří, že je skutečně schopen tu roli zahrát, protože se mu už musela stát něčím samozřejmým. Toto smýšlení je prostě třeba mít. Především byste měli mít k něčemu, co chcete znázornit, tolik lásky, že to vlastně nebudete chtít nikdy odložit. A leda obecenstvu, tomu bychom dovolili, viděte, aby se nudilo při něčem, co od některého umělce slyší stále znova. Ale právě v oblasti umění má veliký význam, když se zaměříte na určité dílo tak, že se s ním budete moci setkávat vždycky znova a znova. Sám jsem měl například kdysi příležitost vidět hru, kterou hrála jedna letní divadelní společnost, padesátkrát v místě, kde jsem tehdy byl - každý večer tutéž hru. Chodil jsem na ni každý večer, každý večer jsem nechal na sebe zapůsobit tuto hru; a zjistil jsem, že vidět ji byla nuda leda popáté, po jedenapadesáté už by to nuda nebyla. I když to provedení v takovém letním seskupení bylo dosti všelijaké, bylo možné se z toho přiučít, tak obrovsky mnoho přiučít z té nedokonalosti, z pozorování té nedokonalosti, že by člověk z takové procedury - leckdo ji bude považovat za jaksi roztodivnou - mohl něco mít pro celý život. Byla to tenkrát hra, kterou jsem nebyl s to milovat; ta hra mě vůbec nezajímala. Byla to totiž „Čest“ od Sudermanna. Byla mi protivná; ale byl jsem se na ni podívat padesátkrát, jak ji hrála ta dosti průměrná společnost, abych všem těm jednotlivostem jednou přišel bezděčně na kloub, abych je tedy prožil jen a jen z astrálního těla; abych tu hru vyjmul z veškerého vědomého vnímání a jenom ji spoluprožíval. Běží opravdu o to, že by se lidé (a chtěl bych to vyslovit právě při té příležitosti, kdy pojednávám o eurytmii), měli rozhodně učit, jak si počínat rytmicky i při složitějších záležitostech. Otčenáš se lidé modlí nejen padesátkrát, nýbrž já nevím kolikrát, to jim nepřipadá nudné. Že by se něco takového mělo dělat i se zážitky celého organismu, které jim připadají více méně lhostejné, k nimž je prostě jednou přivedla karma, k tomu se přihlíží mnohem méně často.

A tím jsme, milí přátelé, došli k závěru tohoto cyklu přednášek. Snad jste viděli, že mi šlo přednostně o to uspořádat tento cyklus tak, aby bylo znát, jak eurytmie vyplývá z citového prožívání naší duše, jak by se eurytmická technika měla získávat, abych tak řekl, v lásce k eurytmii, jak by se všechno mělo rodit z lásky.

Jak velice já sám tuto eurytmii miluji, to jsem, milí přátelé, vyslovil teprve nedávno v členské příloze *Goetheana*. Jak velice bych si přál, aby velká oddanost, nutná u všech, kdo jsou činní v eurytmii, počínaje paní dr. Steinerovou, počínaje zde našimi eurytmickými umělkyněmi, aby tato oddanost byla brána všude více na vědomí, aby byla šířeji oceňována; jak to všechno vůbec ani nemůže být dost oceňováno, a jak by to mělo být oceňováno v kruhu všech anthroposofů, o tom jsem právě nedávno pojednal v naší členské příloze. A teď chovám naději, že tento kurz poněkud přispěje k zvelebení eurytmie, protože my, kteří jsme se tady shromáždili, ať už věříme, že eurytmii ovládneme od základu, nebo jsme ještě naprostí začátečníci, nebo ať jsme jenom zájemci o eurytmii, všichni bychom se měli cítit jako příznivci a podporovatelé eurytmie; vždyť eurytmie přece nevyrostla z nejhorsších míst onoho poznávání světa, jež čerpá z ducha, nýbrž z jednoho z nejlepších jeho míst. A budeme-li se takto cítit jako podporovatelé eurytmie, aktivní nebo pasivní, tedy bude eurytmie moci vykonat pro všeobecný rozvoj anthroposofie právě to, co by měla vykonat.

Uvidí-li lidé, jak duch působí v kráse v lidských formách, pak to přece jenom poněkud přispěje k celému postoji, jaký by lidstvo vlastně mělo působením anthroposofie zaujmout k duchu.

Pokusme se, když si na půdě anthroposofie osvojujeme tu nebo onu jednotlivost, myslit na onen veliký celek anthroposofie; a utvářejme každou jednotlivost tak, jak nám to - smím-li to tak vyjádřit - vnuká naše anthroposofické srdce, jak bychom to měli utvářet, máme-li svou působností v některém jednotlivém oboru být hodni intencí anthroposofie. Nechť to, co jsem si během tohoto kurzu eurytmie dovolil povědět, k tomu v něčem přispěje.

Dornach, 12. července 1924

GA 279